

DANSK KIRKESANGS
AARSSKRIFT

1940

*

UDGIVET AF
SAMFUNDET DANSK KIRKESANG

UNDER REDAKTION AF
POVL HAMBURGER
OG
HARALD VILSTRUP

KØBENHAVN

INDHOLD

	Side
Til Medlemmerne	1
<i>Chr. Welding</i> : Thomas Laub	3
<i>Mogens Buch</i> : Iagttagelser og Betragtninger vedrørende Orglets Funktion i Gudstjenesten samt nogle Bemærk- ninger om dets Plads i Kirkerummet	9
<i>Harald Vilstrup</i> : Lidt om den ældste kristne Salmedig- ning. Foredrag ved Dansk Kirkesangs Sommermøde 1939	21

BILAG

Bøn om en salig Død. Melodi: Strassburg 1577, Udsættelse:
Michael Prætorius 1610, Tekst: Martin Schalling (1532–1608),
Oversættelse: Harald Vilstrup 1937.

»Kling, hver gammel Kirkesalme,
som du først var gjort i Gaar«.
(Grundtvigs Sangværk I, 119)

TIL MEDLEMMERNE

I »Samfundet Dansk Kirkesang«s første Leveaar udsendtes i Ny og Næ nogle kortfattede »Meddelelser«. Heri fremkom blandt andet nogle af Thomas Laubs sidste Artikler som »Brev til en Ven« (1923) og »Liturgisk Sang og Visesang« (1925). Med Laubs Død ophørte disse »Meddelelser«, og udover nogle ganske faa Særtryk af Artikler, Tryk af Foredrag fra Sommermøder o. l. har de hidtil ikke fundet nogen Fortsættelse.

Med nærværende Aarsskrift genoptages de gamle »Meddelelser« — i udvidet Form og — det haaber vi vil kunne gennemføres — som fast aarlig Publikation. Noget nærmere udformet »Program« behøver ikke at opstilles her — Indholdet vil naturligvis helt igennem søges bevaret paa Linie og i Samklang med det Arbejde, som er gjort og stadig vil blive gjort inden for »Samfundet Dansk Kirkesang«s Rammer. Kun skal det fremhæves som vort særlige Ønske, at dette Skrift kan blive ikke blot Meddelelse til, men ogsaa — og helst i ligesaa høj Grad — fra Medlemmerne. Enhver, som har noget paa Hjerte angaaende den Sag, hvorom vi er forenede, er derfor velkommen til at skrive heri.

THOMAS LAUB

af Chr. Welding

Naar der skrives en Bog om Laubs Musik, bør det særlig fremhæves, at hvor betydelig en Musiker, Kirke- og Folke-musiker, han end var, saa var han dog først og fremmest noget andet, nemlig et Menneske, med en Menneskelighed af høj Værd. Og det saa meget mere, som den gennemsyrede hans Musik. Der er Musikere, hvis Musik er en ret isoleret Evne ved Siden af deres Menneskelighed; men hos ham gik de to, hans Personlighed og hans Kunst, i ét og udfoldede sig i en sjælden og velgørende Harmoni. Kun derudfra forstaas hans musikalske Værk, hans Kunstopfattelse og hele musikalske Udfoldelse.

Laub som Menneske var kendt ikke alene af hans Venner, som færdedes med ham, men af alle, som værdsatte hans Musik og saa ham gennem det stærkt personlige i hans litterære Værker, særlig i hans Hovedværk: Musik og Kirke. Hans Menneskelighed beroede ikke alene i en Samling af fremragende Egenskaber og Evner, i en Intelligens og Vurderingsevne paa alle Omraader af Kulturlivet, men Personlighedens Kærnepunkt var for os en ubestikkelig Sandfærdighed forenet med et Sind, der altid var opfyldt af Lyst til at give Mennesker alt det, han selv brød sig om, en rundhaandet Giver af alt det,

Denne Artikel er skrevet som Forord til den under Udarbejdelse værende Laub-Biografi. Imidlertid afgik Pastor Welding ved Døden, uden at der var blevet Lejlighed for *Dansk Kirkesangs* Bestyrelsesudvalg til med ham selv at drøfte det efterladte Manuskripts Form og Indhold. Og dermed heller ikke til at gøre opmærksom paa den Misforstaaelse, som ikke alene taler direkte ud af Artiklens første og sidste Ord, men som ogsaa indirekte præger den i sin Helhed — nemlig at det var en Bog specielt om Laubs Musik, der skulde skrives. At Artiklen saaledes ikke er egnet til sit oprindelige Formaal, forringer ingenlunde dens Værdi som et fint og fortrøligt menneskeligt Dokument skrevet af en Mand, som kendte Thomas Laub og forstod ham bedre end maaske de fleste gennem mange Aars inderligt Venskab. Weldings Ord om Laub — sikkert de sidste han har sat paa Papir — fortjener at kendes af alle, som værdsætter Laub og hans Værk. De aftrykkes derfor her ganske som de blev efterladt fra Weldings Haand.

Red.

han havde fundet paa sin Vej. Laub kunde være streng i Bedømmelsen af andre Mennesker, naar der i deres Væsen og Optræden var noget, der stred mod det, han selv brød sig om at være; men han var ogsaa streng mod sig selv. Han kunde saaledes sige om sig selv, at han havde den Svaghed, den Fejl at ville takkes Mennesker. Det var der nok noget om; naar han var sammen med forstaaende Mennesker, som var indenfor hans Sympatis Omraade, saa gav han sig hen, livlig og levende og givende og udfoldende den Venlighed og Elskværdighed, som han raadede over i saa rigt et Maal, og vilde takkes dem, men egentlig ikke for at faa dem til sig selv, men snarere vinde dem for at faa dem aabnede og villige for det, han havde at give dem. Netop derved blev han den frugtbringende og elskede Lærer, en sokratiske Lærer, ikke alene i Kundskaber, men i Livsværdier, ikke alene de musikalske, men Værdier paa alle Menneskelivets Omraader.

Saadan var hans meget udprægede Naturanlæg, og saadan tog han det i Brug.

Vore Naturanlæg er jo arvede i deres Grundlinjer. Men saa kommer det jo an paa, hvem vi lever iblandt især i vor Barndom, om de hindrer os eller hjælper os til at faa dem tilegnede og brugt.

Thomas Laub var stiv i Arvelighedsforestilling og vidste ret nøje Besked med, hvorfra han havde disse Evner og Egen-skaber; »det har jeg fra min Bedstemoder, det fra min Tante« o. s. v. Men Hjælpen, han havde nødig, fik han fra sit Hjem. Og det forstod han at skønne paa. Han var stolt af at være en Præstesøn, og især af dette Præstehjem, som dog blev opløst tidligt, da hans Far døde. Hans Far var Præst paa Fyn, og dennes Far igen ligeledes. Af denne Præsterod var han ud-rundet. Og han lignede dem. En meget musikalsk Slægt. Som Kristne og som Kirkefolk hørte de til de stille i Landet. »Levede med hinanden i stille Inderlighed« og ubestikkelig Sandfærdighed. Uden større Kriser i deres Kristenliv, men jævnt voksende som »Menighedsbørn«. Stille, men sandelig ikke stillestaaende. Der var i dem en indre Glød, som ikke først søgte ud i kirkelig Virksomhed, men først blev dem en indvendig Styrke og bærende Kraft. I dette Hjem, hos den ærlige, stilfærdige Far og den livlige, begavede Mor (af den Linne-mannske Købmandsfamilie i Vejle) voksede disse Børn op i et rigt Sammenhold og i ubrydeligt Fællesskab om de aandelige Værdier, som det var aabent for, til de tidligt mistede deres Far. Saa flyttedes Hjemmet snart efter til København. Han blev Student fra Fredericia Skole, i Huset hos sin Onkel, Dr. Zeuthen, hvor han i alle Maader havde det godt.

Det var efter Tradition og af Tilbøjelighed givet, at han vilde være Præst. Og han begyndte at studere Teologi. Men Musiken i ham brød paa, og til hans Mors Sorg slog han om og blev Musiker. Og det var rigtigt; alt det senere viste det. Han blev undervist paa Musikkonservatoriet. Og gik vordende Organisters sædvanlige Vej som Organistvikar, derefter Organist ved Helligaandskirken efter Gebauer. Og fulgte siden med Rørdam til Holmens Kirke.

Dermed hængte det saadan sammen. Paa en af hans Italiensrejser traf han i Rom sammen med Skat Rørdam, som den Gang var Sognepræst ved Helligaandskirken, og de, Rørdam og hans Hustru og Laub, fik straks stor Sympati for hinanden og blev rigtig gode Venner, et Venskab, der holdt Livet ud. Med Fru Rørdam (Carsten Hauchs Datter) kunde han rigtig tale Æstetik, hvor de var lige hjemme og lige ivrige. Og overfor Rørdam nærde Laub fra første Færd en Hengivenhed og Beundring, der knyttede dem stærkt sammen. De mødtes i et dybt Fællesskab i Kristentro. Thomas Laub var, som før sagt, et Menighedsbarn, dybt og alvorligt greben af Evangeliet lige fra sit Hjem og sin Familie. I Rørdam mødte han en Ligesindet i det Stykke; begge sandfærdige Mennesker, der ikke i deres Gudsforhold og kirkelige Syn taalte nogen Usandhed, som for dem var det udvendige, som ikke var Bærer af et aandeligt Indhold. Rørdam var en bundalvorlig og meget vederhæftig Præst uden fjerneste Spor af Prædiketone og anden gejstlig Manér. Hans Form var afdæmpet, men bagved denne Form mærkedes et stærkt bevæget hjerteligt Gudsforhold, som var meget belærende især for unge Teologer. Og for en saa aandelig aaben Natur som Laub maatte han blive en stor Autoritet; tilmed havde Laub i sin store Umiddelbarhed et ungt Sind, som holdt sig hans hele Liv igennem og gav ham en ejendommelig Charme. Han blev som Søn overfor Rørdam.

I kirkelig Henseende stod Laub ifølge sit Hjem og sin Natur afgjort og uden videre udvendig Paavirkning paa den grundtvigske Side. Deri blev han ogsaa levende bekræftet ved sit Møde med Rørdam. Birkedal kunde i hans unge Dage gribe og henrive ham stærkt ved det mægtig stemningsbevægede og den frodige Veltalenhed, hvormed han greb saa mange Mennesker, men Rørdams mere stille og grundvederhæftige alvorlige Tiltale gik dybere ind hos os. Han var den første Præst herhjemme, der vovede helt at afkaste alt det »geistlige«, at være helt et Menneske i al sin kirkelige Færd. Laub og Rørdam, de to mødtes i alt, hvad der angaar det kirkelige og folkelige. Loven (Moralen) havde de ikke lagt til Side, men de vidste, at den i sig selv ikke frelser et eneste Menneske, heller

ikke den »fuldkomne«. De var usvigelig visse paa, at kun vor Herres Naade, rakt os i Livets Ord, bærer os oppe og frelser vor Sjæl. Dette kraftige Lyssyn, som Grundtvig havde vakt til Live i den danske Menighed og fremført med lysende Klarhed, det vedkendte de sig begge. Ingen af dem kunde lade sig spærre inde i kirkelige Former, som for dem ikke var fyldt af Indhold, og om en Form er det eller ej, det véd kun den enkelte Kristne. I deres kristne Sandfærdighed blev de afgjort frisindede Mænd. Den Side hos Grundtvig, der gik i Retning af personlig Frihed og kirkelig Frihed, havde særlig Laubs Hjerte. Han kunde med den roligste Mine af Verden sige med Grundtvig: Frihed for Loke saavel som for Thor. Rørdam, der var strengere og forsigtigere i det Stykke, gik ikke saa langt med som Laub gik, men det var kun en Gradsforskel udadtil, der var dem imellem. I Sagen selv, i harmfuld Afvisning af tomme Fraser, var de bundenige.

Og saa mødtes de i Forstaaelse af og Kærlighed til Salmer. Dér hvor Menigheden giver sin Lovsang Lyd; hvor der lyder et Vidnesbyrd i Ord og Toner, som gaar kristne Mennesker lige ind i Hjertet. Salmebogen er Menigmands Bibel, er der sagt, og det er rigtigt, for den forstaaer de bedre end Bibelen. Naar vi siger »Salmebogen«, saa mener vi ikke denne forhaandenværende autoriserede Bog, som er ordnet af en Kreds af fromme og gode Mænd, men som ikke alle forstod sig paa Salmer. En vilde have den Salme med — ja, sagde en anden, men saa vil jeg have den. Saadan sled de sig frem eller tuskhandlede de sig frem til den Bog, der nu bruges ved de fleste Gudstjenester. Der er deri en Mængde Ragelse, som ikke dur til Kirkebrug. Tom Lyrik eller dum traditionel gudelig Tale med alle de forslidte Ord. Hvor Præster byder Menigheden denne Kost, vil det i det lange Løb betyde en enorm Svækkelse af Kirkelivet. Her gælder det om at skelne, og heri var Laub Mester. Hvad han brød sig om, var nogle af de gamle, i bedste Forstand enfoldige Salmer med ægte Lyd. Og dernæst Brorson, hos hvem han fandt den dybe Inderlighed og hjertelige Glæde i Troen. Og frem for alle Grundtvigs Salmer. Dem kendte han med hjertelig Forstaaelse. Han var stærkt grebet af den mægtige Aand, der strømede til os i disse Salmer. Han kunde tyde alle de dunkle Steder — og dem er der jo mange af — med den Blanding af klog litterær Indsigt og den Kærlighed til Grundtvigs hele Digtning, som han sad inde med.

Men det var Sangen, der særlig optog Laub. Hvordan skulde Ordene nu synges? Han saa jo, at i Protestantismens Begyndelse havde man Melodier, der svarede til Ordene i umiddelbar Ærlighed og Sandfærdighed, lige saa enfoldige

som Ordene. Disse Melodier er blevet staaende, men i forloren Højtidelighed stærkt fordærvede ved fremmed Indblanding. Endepunktet af denne Forfalskning er Berggreen. Men han saa ogsaa noget andet. Han saa, at der var en Mængde nyere, som var bygget over verdslige Motiver. De bar Præg af, at man i Kirken vilde nyde Musik, ikke alene den simple smægtende, men ogsaa den skønne Musik, som der jo var en Del af i den nyere Salmesang. Skade, at Grundtvig var saa helt blottet for Musik, ellers var det nok blevet ham, der rensende ud. Tværtimod, han tog en hel Del af det ind i Kirken. Sagen var, at en Del dygtige, begavede unge Musikere sluttede sig til ham og Vartovmenigheden — i dens særlig romantiske Periode. Og det var jo livlige og muntre og skønne Melodier, mange af dem. Men det var alligevel fremmed Ild, de bar til Altret. Det var noget, der førte bort fra Herren og ikke knyttede til ham. Noget i Retning af, at man nød Musik i Kirken, ja — nød sig selv, og det kaldte man Fest. Det var verdslige Toner, der skulde bære de kristne Ord. Det mest verdslige af al Musik, det er Romancen, en i sig selv skøn Musik. Nu skulde Menighedens Lovsang presses ind i disse skønne Elskovstøner. Det smægtende, følelsesfulde skulde Salmen til Gud synges ud i. Men i de Toner kan kristne, der mener noget med deres Kristendom, ikke tale til Gud. Der er en hel anden Kirketone, som her skal til. Noget i Retning af det barnlige, enfoldige, det ydmyg frie, det bævende glade. »Med Jævnhed og Ynde«. Det havde man i den gamle Kirke. Det holdt sig til Reformationstiden og ind i den, men saa blev den verdsligt fordærvet efterhaanden, fra 17. Aarhundrede op til vore Dage. I den pietistiske Følelsessang, i den senere Lutherdoms og Rationalismes tørre forlorne Højtidelighed, med lige lange Noder og langsomt Tempo, en Karikatur af de gamle Melodier.

Nu gjaldt det om at afdække de gamle rene Melodier og lade dem træde frem i Menigheden paany. Og det gjaldt om at forme nye Melodier i den gode Kirkestil.

Denne Tempelrenselse og Salmefornyelse skulde til. Og eftersom Thomas Laub selv arbejdede sig frem — i et musikalsk og psykisk kristeligt Arbejde — til at finde Kirketonen, saa blev dette Værk fuldbyrdet. Og det, han endte i, var ikke uklart Forsøg, ikke noget famlende halvfærdigt. Nej, det var et helstøbt, mærkelig færdigt Værk. Kirketonen var fundet igen. Og trofast imod det, med Ensidighedens Kraft holdt han fast ved det og blandede ikke et Gran af det verdslige ind i det. Han vilde tjene Gud og den kristne Menighed ved det Værk. Nu ejer Menigheden det og vil ikke slippe det, hvor stærkt vi end i en paagaende og ondartet Kritik opfordres

dertil. Og den gamle Kirketone er gaaet sin Sejrs gang i den danske Kirke, ikke alene fordi de, der havde Aandens Øre, kunde høre den gamle Kirketone, hvori de kunde være hjemme, men fordi de fandt en saadan Ynde og Skønhed i de »Laubske« Melodier, at de ikke kunde andet end elske dem.

Det er Laubs Værk, set ud fra hans Kristentro og ægte Færd i Guds Menighed.

Og det er det, som denne Bog nærmere skulde udvikle i det musikalske.

Jeg ønsker den al god Færd blandt kristne Folk i Danmark.

Iagttagelser og Betragtninger
vedrørende
Orglets Funktion i Gudstjenesten
samt nogle Bemærkninger om dets Plads i Kirkerummet
af Mogens Buch

Motto: Mens Alleniste Gud etc. og Troen etc.
syngis, staar Degnen paa Landet altid nedre i Kirken, paa det Menigheden disbedre kand synge efter hannem. (Kirkeritualet 1685).

Alle Sider af vort gudstjenestelige Liv staar i disse Aar til Diskussion. Det er da ogsaa kun naturligt, naar Spørgsmaalet om Orglets Opgave ved vor Gudstjeneste med Mellemrum dukker op.*) Der kan heller næppe være Tvivl om, at Sagen ikke er uvæsentlig, al den Stund den hører nøje sammen med det større Spørgsmaal om Menighedssangen. Naar jeg som ikke Sagkyndig vover mig frem med et Bidrag til Forhandlingen, er det ud fra den Formening, at jeg ved Meddelelse af de Iagttagelser og Betragtninger, jeg som menig Kirkegænger og siden som Præst baade i By og paa Land har gjort, maaske kan fremkomme med enkelte nye Synspunkter.

Maa jeg indledningsvis komme med et Par Bemærkninger, som maaske er overflødige overfor den Kres, jeg henvender mig til først og fremmest, men som jeg ikke desto mindre synes ikke kan gængses ofte nok. For det første: Vi maa se at komme ud over den gængse Misforstaaelse af Ordet liturgisk (i dette Tilfælde altsaa liturgisk Orgelspil), at det betyder noget i Retning af en Udvidelse af det æsthetiske Moment i Gudstjenesten. Liturgi betyder Gudstjeneste og liturgisk altsaa gudstjenstlig. Alt Orgelspil er da i Grunden liturgisk. Det eneste, der kan tales om, er, om det er god eller daarlig liturgisk Musik.

*) Povl Hamburger: Kor og Orgel i protestantisk Liturgi. Dansk Musiktidskrift, Okt. 1937.

O. E. Thuner: Liturgisk Orgelspil. Medlemsblad for Dansk Organist- og Kantorsamfund af 1905, Okt. 1939. (Med Diskussionsindlæg af Finn Videre og Carl Riess).

Dernæst: Det er ikke at vente, at der skal herske ideelle Tilstande paa dette Omraade, naar vor Gudstjeneste faktisk paa de fleste andre er undergivet Vilkaarligheden. Naar f. Eks. Trosbekendelsens Plads, ja, dens Existens ved Gudstjenesten er en usikker Sag, saa er og bliver Orgelpillet Problemer et Sidespørgsmaal, omend maaske i Praktiken et vigtigt Sidespørgsmaal.

Jeg skal undlade i noget videre Omfang at berøre de til vort Spørgsmaal hørende historiske Problemer, idet jeg henviser til Litteraturen herom.*) Ligesaa skal jeg ogsaa kun henvise til de nævnte Afhandlinger angaaende de vanskelige principielle Spørgsmaal. Kun skal det nævnes, at Orglet hverken theoretisk eller praktisk er en nødvendig Faktor i vor Gudstjeneste. Men det kan og bør være en nyttig ancilla Domini. Det er da nærmest ud fra de for os foreliggende praktiske Problemer, jeg skal behandle Sagen. Men der er ogsaa Problemer nok!

Det er utvivlsomt, at der i tidligere (og bedre?) Tider har været tildelt Orglet en langt fornemmere Plads i den evangeliske Gudstjeneste end Tilfældet er nu, i hvert Fald hvad Omfanget af dets Tjeneste angaar. Derom kan der, efter hvad der er fremdraget af historisk Stof, ikke være Tvivl. I Tidens Løb er der sket Indskrænkninger her som overalt paa Liturgiens Omraade. Faktisk er der jo nu kun Ledsagelsen af Menighedens Salmesang at nævne som et væsentligt Bidrag fra Orglet til vor Gudstjenestes Forløb. Er Orglet nu til nogen virkelig Nytte i denne Funktion? Undertiden kan man have Lyst til kategorisk at nægte dette. Saa deprimerende kan denne Del af Orgelpillet i Gudstjenesten virke, ogsaa hvor man er ivrig for en Fornyelse af Kirkesangen. Sangen følges ikke med Orglets Spil (høres grelt i Radioen!), den er ved at kvæles i Orgelklang. For mange Organister synes Noderne at være det primære, saa det taktmæssigt firkantede dominerer over det sangmæssigt naturlige. Hertil er ogsaa at bemærke, at det for at kunne spille »sangbart« er i høj Grad ønskeligt, at Organisten synger med paa Salmen eller i det mindst lader Koret (eller Forsangeren) lede og saa følger dette, en Regel, der vist yderst sjældent følges. Man fristes til at overveje, om dog Orglet ikke har været en af de Faktorer foruden mange andre, ydre og indre, som har bevirket, at Salmesangen er forstummet rundt om i vort Land, som jo Tilfældet er. Jeg tror, at mange Præster

*) Georg Rietschel: Die Aufgabe der Orgel im Gottesdienste. Lpz. 1893.
Christhard Mahrenholz: Orgel und Liturgie. (Bericht üb. die dritte Tagung für Deutsche Orgelkunst i Freib. i Sa.), Bärenreiter, Kassel 1928.
Johannes G. Mehl: Die Aufgabe der Orgel im Gottesdienst der lutherischen Kirche. Bekennende Kirche, Heft 58. Kaiser, München 1938.

har den Erfaring, at fra den Tid, da Kirken fik Orgel, tav Salmesangen.

Hele denne Misère hænger sammen med en saare almindelig Misforstaaelse, som maaske i Theorien hist og her er overvundet, men som i Praxis lever i bedste Velgaaende, nemlig at Orglet kan og skal *lede* Salmesangen. Orglet skal *ledsage* Salmesangen! Det kan ikke betones stærkt nok. Det døde Instrument kan ikke og skal ikke lede Sangen. Det er udelukkende Forsangerens eller Korets Sag. Og at ville *forny* Salmesangen fra Orglbænken er et Forsøg paa at gaa i Baron Münchhausens Fodspor, naar han trak sig selv og sin Hest op af Mudderet ved Haarpisken! *En Fornyelse af vor Salmesang maa begynde nede paa Kirkegulvet*. Lad os tænke os, at en »ny« Melodi skal indføres i en Menighed. Det kan da ikke nytte, at Organisten med stærk Registrering begynder at spille, medens Koret, maaske med Nodebogen i Haanden, forsøger at følge med ham. Koret maa være vel forberedt paa Opgaven, og Orglet maa med ganske tynd Registrering og eventuelt unisont følge dette. Paa denne Maade vil Melodien gaa op for Menigheden, og der vil ikke blive nogen Usikkerhed og Irritation.

Korets og Forsangerens Opgave med Hensyn til Ledelsen og Fornyelsen er da ganske klar. Orglets træder tilbage. Dette er jo imidlertid en Erkendelse, som ikke blot fremkommer af Iagttagelser i Marken, men ogsaa kan underbygges historisk. Ser man i den endnu gældende Ordning for dansk Gudstjeneste: Kirkeritualet, viser det sig, at Ordene Koret og Degnen kommer igen Gang paa Gang, hvorimod Orglet kun nævnes faa, saavidt jeg kan se fem, Gange. Det ser ud til, at Orglet dengang, 1685, kun var i Brug ved visse Salmer i Gudstjenesten, (som Menigheden var fuldt fortlølig med!), hvorimod en Del Salmer, ihvertfald Prædikestolversene, blev sungne uden Ledsagelse. Dette falder jo godt sammen med det Faktum, at Orglets Ledsagelse af Menighedens Salmesang er et Fænomen, som først kan spores i Midten af det 17. Aarhundrede og først sejrer i Løbet af det 18. Hvad Aarsagerne nu kan være til, at Orglet overhovedet faar denne Opgave, er uvist. Magister Viderø mener, at det hænger sammen med de urolige Skoleforhold under Trediveaarskrigen. Men dette er vel ikke hele Forklaringen. Der ligger ganske sikkert ogsaa en ændret Stilopfattelse bagved denne Forandring. Imidlertid er det et Faktum, at medens Kor og Forsanger i den første Tid efter Reformationen, da Orglet endnu havde en beskeden Størrelse, spiller en stor Rolle, saa er i de følgende Aarhundreder, da Orglet mere og mere bliver et Monstrum, deres Rolle en ringere — og samtidig er, ihvertfald hvad den seneste Tid an-

gaar, Menighedssangen svundet hen. Fornyetelsen i vor Kirkesang er da først og fremmest afhængig af Menigheden, hjulpet af Forsanger eller Kor. Men nu er Sagen jo, at der er sket en Sækularisering af hele vort Korvæsen. Det bestaar af professionelle Sangere, der har Kirkesangen som et (velundt) Gebet for Extrafortjeneste. Der er, som Forholdene ligger, ikke nogen naturlig Forbindelse mellem Koret og Menigheden i snævrere Forstand. Koret overværer i mange Købstadskirker ikke Prædikenen. Ikke, at det skal »tvangsindlægges« til denne. Men det belyser blot symptomatisk hele Situationen. At der, naar Sagerne ligger saadan, kun bliver Tid til at indøve »Motetten«, og at Opmærksomheden kun i ringere Grad henvendes paa Salmesangen, er en given Ting. Vort Korvæsen trænger i høj Grad til en Fornyetelse. Helst derhen, at der skabes Midler til Opretholdelse af Kor, hvis væsentlige Opgave det er at synge i Kirker, saa at de kan hellige denne Sag en stor Del af deres Opmærksomhed. Og saa de derved kan lære kirkelig Stil og Holdning. Kirkemusik er ikke alene et Spørgsmaal om gode Stemmer! Med saadanne Kirkekor i egentlig Forstand vil det være muligt ogsaa udenfor Gudstjenestens Ramme at yde Bistand ved Arbejdet paa Menighedens Fornyetelse i Salmesangen. Inden jeg forlader dette Emne gør jeg opmærksom paa, at ogsaa Korets uheldige Placering i de fleste af vore Kirker, nemlig bagved Menigheden, virker saare uheldig paa flere Maader. Koret er fjernt fra, hvad der foregaar nede i Kirken, føler sig udenfor. Og ogsaa i musikalsk Henseende kan der rejses Indvendinger. Men herom mere nedenfor under Behandlingen af Spørgsmaalet om Orglets Plads i Kirkerummet.

Paa Landet ligger Forholdene jo noget anderledes, idet man normalt kun har den ene Forsanger. Men netop under de mere primitive Forhold kan der efter mit Skøn naas langt med lidt god Vilje. Jeg skulde endogsaa tro, efter min begrænsede Erfaring, at et virkeligt Kirkekor maaske mange Steder paa Landet har Mulighed for at trives fremfor i Byerne, hvor man nu engang er kommet noget skævt ind paa Sagen.

Men altsaa — en Fornyetelse af vort Korvæsen er en nærliggende Opgave. Og ved Kirkekorets Hjælp skal saa Fornyetelsen af Menighedssangen finde Sted, (hvor det ikke er sket!) Ud fra dette Syn paa Tingene synes maaske Orglets Opgave at være end mere reduceret. Men det er jo ikke det ydre Omfang af en Opgave, der betinger dens Betydning. Og ingen kan være i Tvivl om, at om Kor og Menighed først har faaet lært af Hjertet at synge med paa Salmerne, da ligger der en stor og skøn Opgave for Organisten i at indlede og ledsage den levende Kirkesang. Men Organisten maa altsaa først og

fremmest ofre sin Interesse paa sit Hverv som Kantor! Der-
 efter faar han Lov at sætte Kronen paa Værket. Og her synes
 jeg, at der meget vel kan anvendes mere Opfindsomhed, end
 Tilfældet er de fleste Steder, hvor Orgelspillet til Salmerne er
 alt for paagaende, stærkt registreret og tilmed ens fra først til
 sidst. Der kan næppe være Tvivl om, at der her kan gøres en
 Indsats i det smaa i Retning af et »Alterneringsprincip« efter
 gammelt Mønster. Lad os forudsætte, at der skal synges en
 Salme, som er Menigheden velbekendt. Den kan da, uden at
 det vil vække Opmærksomhed paa nogen ubehagelig Maade,
 men tværtimod saa det virker inciterende paa den syngende
 Menighed, udføres f. Ex. saaledes: 1. Vers paa almindelig Vis,
 4-stemmigt Orgel (svagt registreret!), unisont Kor, 2. Vers
 unisont Orgel med Korets lyse Stemmer i Kontrapunkt, 3.
 Vers unisont Orgel med de mørke Stemmer i Kontrapunkt, 4.
 Vers unisont Orgel med Kor i 4-stemmig Sats og 5. Vers uni-
 sont Kor med 4-stemmig Orgelledsagelse, stærkere registreret.
 Dette skal kun være en Antydning. Der er selvfølgelig ogsaa
 Mulighed for at variere Orgelsatsen, den *behøver* jo ikke at
 være 4-stemmig! Eller lade Orglet falde helt bort i et Vers.

Der er mange Muligheder for Variation. Og det behøver
 jo ingenlunde at blive til Romantisme og Subjektivisme. Men
 om vore Organister sukker efter Opgaver indenfor vor Guds-
 tjenestes Rammer, saa findes de her. Selvfølgelig kræver en
 saadan Udførelse af en Salme nøje Forarbejde fra Kors og
 Organists Side. Men det skulde jo ikke være nogen Hindring.
 Og den kræver som sin absolutte Forudsætning, at Menig-
 heden er fuldt fortrolig med Melodien og synger med. Men
 heller ikke det er uopnaaeligt.

Maa det i Parentes være tilladt at bemærke, at det næppe
 er nødvendigt for vore Kirkekor (eller Forsangere) at synges,
 for at bruge et mildt Udtryk, saa forceret, som det er Tilfældet
 mange Steder. Er der sund og kraftig Sang i Menigheden, er
 det overflødigt at synges stærkt til. Saa behøves der kun lidt for
 at lede Sangen. Og er Menighedssangen svag, er det lige saa
 overflødigt. Det gælder jo ikke om at lade sig høre, men om
 at tjene Sangen i Menigheden.

Lad os sammenfatte, hvad der herefter er at sige om Salme-
 spillet: Ikke for stærk eller fed Registrering. Ikke for »node-
 mæssigt« Spil. Orglet skal være Ledsager til Salmesangen og
 skal ikke gøres til Leder af denne.

Nu et Par Ord om Salmeforspillene. De skal være kortel!
 Det virker yderst distraherende med de lange Forspil, som til-
 med ofte har meget lidt at gøre med det, der skulde være For-
 spillets Funktion: at antyde Melodiens Toneart, Melodi og

Tempo. Jeg har lagt Mærke til, at Folk giver sig til at snakke under de lange Orgelforspil. Det er ihvertfald ikke deres Formaal at hjælpe hertil!! Hvilken Form de skal have er ikke noget væsentligt Problem, blot de tjener det nævnte Formaal: at forberede Sangen. Men Skønsplilleriet fejrer stadig Triumfer paa dette Felt.

Saa er der de evindelige Modulationer, som alle Organister synes at føle sig forpligtede til. Der er kun een Ting at sige hertil: bort med dem. Hele Gudstjenesten behøver ikke at være indsvøbt i Orgelmusik fra først til sidst. Som Indledning til Messen fra Alteret eller til Korsang vil det være langt smukkere med en kort *Intonation*. Der maa kunne skabes smaa Mesterværker paa dette Omraade!

Vender vi os nu til Spørgsmaalet om Præludier til Gudstjenesten, saa maa jeg straks sige, at jeg er uenig med Magister Hamburger, naar han i det anførte Foredrag hævder, at Præludiet er en Afløser af *Introitus* i den romerske Messe. I Kirkeordinansen hedder det, efter at Confiteor og Bønnen for Ordets Fremgang og for Kongen og Riget, hvilke Bønner bedes stille af Præsten, der knæler for Alteret, er nævnet: »Først skal synges eller læses Indgangen, som kaldes *Introitus*, men ikke nogen, som ikke er taget af den hellige Skrift, saa som de er der falder paa Søndage og Christi Højtidsdage, taget af Psalteren, eller i Stedet for nogle danske Salmer, især i Landsbyerne. Dernæst Kyrie eleison — — «*). I Kirkeritualet 1685 afløses Confiteor og de nævnte Bønner af vor nu kendte Indgangsbøn. Medens Ritualet nu ikke nævner *Introitussalmen*, saa er det en given Sag, at Traditionen med at synges en Salme i Stedet for *Introitus* har holdt sig. Det er altsaa ikke *Introitus*, som er bortfaldet i vor Højmesse, men Kyrie og Gloria.***) Og Orgelspillet til Indgang er da uden liturgisk Betydning i strengere Forstand. For at citere Ritualet: »Men hvor Orgelverk i Kirken er, der begynder Organisten strax derpaa at lege (undtage udi Faste, paa hvilken Tid ingen Orgelverk eller Music i Kirkerne brugis) dog *ikkun gandske kort*, at Tjenesten ikke derover opholdis. Imidlertid Organisten leger, forføjer Præsten sig for Alteret og der ifører sig ovenbemælte Messe-Klæder.« (Ritualets Originaludg. pag. 12). Hermed er jo i Grunden alt sagt om Indgangsspillet: Det skal ledsage Præsten paa hans Vej fra Sakristiet til Alteret. Er altsaa en Slags Processionsmusik. Om det er et frit Orgelstykke eller bundet til en given

*) Den danske Kirkeordinants af 1539 m. v. ed. Max W. Olsen, Kbh. 1936, pag. 69.

**) C. T. Engelstoft: Liturgiens eller Alterbogens og Kirkeritualets Historie i Danmark. Kbh. 1840. pag 64.

Melodi (*cantus firmus*) bliver et mindre væsentligt Spørgsmaal. Men jeg vilde finde, at det ved Højtiderne, hvor den anvendte Korale kan »sige« noget til Tilhørerne, vilde være naturligt at bruge en Orgelbearbejdelse af en Salmemelodi. Det er dog vist i denne Forbindelse nødvendigt at gøre opmærksom paa, at det i saa Fald gælder om at fremhæve *cantus firmus*, om det saa skulde ske paa Bekostning af det musikalsk absolut tilfredsstillende! Folk er ikke saa musikalske, at de er i Stand til at kende den anvendte Melodi, med mindre der gøres ret tydeligt opmærksom paa den! Men i de mere festløse Perioder af Kirkeaaet ser jeg ingensomhelst Hindring for, at der spilles et kort, frit Orgelstykke. Men kort! Naar Menigheden ved Klokkeringningens Ophør venter, at nu skal der »ske« noget, er det kun til Distraktion, at der kommer et for langt Orgelspil. Orgelspil har ikke, det turde være en almindelig Erfaring, nogen stor Evne til at henvende en Menigheds Opmærksomhed paa sig. Menighederne betragter lange Orgelstykker som Anledning til Uro. Orgelspillet skjuler Syndernes Mangfoldighed.

Ved Gudstjenestens Slutning er der givetvis Plads for de større, frie eller bundne Orgelting. Spørgsmaalet er dog, om der ikke ved vor Gudstjeneste burde være to Postludier: et kort, *cantus firmus*-bundet, der saa at sige samlede den paagældende Dags Indtryk og gav Lejlighed til Ro og Samling (evt. stille Bøn) og derpaa et større, frit Orgelstykke til at »gaa paa«.

Der er et Sted, hvor der efter mit Skøn ikke burde spilles ved Gudstjenesten. Det er efter Salmen efter Prædiken, naar en stor Del af Menigheden (desværre) forlader Kirken. Denne Udvandring bør dog næppe finde Sted under »Orgelverkets Klang og Direction«. Det øger kun Uroen i Kirken. Og den paagældende Del af Menigheden faar blot en alt for god Samvittighed ved, at deres Udvandring er et »officielt« Led i Gudstjenesten.

Med Hensyn til Spillet under Uddelingen ved den Hl. Nadvere er der blot at sige, at intetsteds bør som her alt, hvad der blot kan minde om Sentimentalitet, undgaas. Der er ingen Grund til at gøre opmærksom paa, at Korsang og Orgelspil heller ikke maa være paagaaende paa dette Sted. Det er der vist ikke Tale om nogen Steder. Snarere kunde det maaske understreges, at det i den almindeligst brugte Salme ved denne Lejlighed hedder: »Vor Herres Jesu Mindefest, den Højtid er, som glæder bedst«. Der er ofte noget trøstesløst dystert over den Maade, den Salme synges paa! Iøvrigt vil jeg finde, at Magister Hamburgers Forslag i det nævnte Foredrag om at

indføre »Alternering« mellem Kor og Orgel her uden al Tvivl vil virke smukt og festligt.

Og hvad saa med det »liturgiske« Orgelspil, kunde min Læser sige. Det er dog ganske smaa Opgaver, der her er tillagt Organisten ved Gudstjenesten: Kort Præludium, korte Salme-forspil, Ledsagelse af Salmerne, Intonation til Altersang og Korstykker, Postludium. Ja, det er det maaske for den, der ønsker Plads for det æsthetiske ved vor Gudstjeneste. Men hvis det at »tjene« ved Gudstjenesten er mere end en Talemaade i manges Mund, saa bliver der ikke mere, saavidt jeg kan se. I Øjeblikket. For det kunde jo være, at om alt det ligegyldige Orgelspil, som er uden al Funktion og Mening i Forbindelse med en evangelisk Gudstjeneste (men som blot forlænger Gudstjenesten!) først for Alvor kom ud af vore Kirker, at der saa ud fra den Opgave, som her er sat Orglet — jeg tænker ikke mindst paa mine Antydninger om Variation i Udførelsen af Salmer — kunde voxte nye Opgaver! Vi bør ikke paa nogen Maade kunstigt skabe Opgaver til Orglet. De kommer af sig selv, hvis der for Alvor gaas ind for det aktuelle Gudstjenestespil. Derom er jeg ikke i Tvivl. Der vil kunne gøres Brug af meget, som er overleveret os af de store Fædre. Og der vil uden Tvivl paa den, som nogle maaske vil synes, noget bare Mark kunne trives ny, frodige Vækster. Men vi maa først have ryddet en Mængde Fyld bort.

Jeg skal sluttelig komme med nogle Bemærkninger og nogle spredte historiske Oplysninger til Problemet: Orglets Plads i Kirkerummet.

To Iagttagelser ved vor Gudstjeneste lægger det nær at overveje, om den traditionelle Plads i Kirkens Vestende kan siges at være ideel. For det første: Det er bemærkelsesværdigt, i hvor ringe Grad Orgel og Menighedssang følges ad. En Indsender til »Præsteforeningens Blad« (9. Sept. 1938) gør opmærksom paa, at det er særlig grelt ved Morgenandagten fra Domkirken i København, hvor det jo drejer sig om en Gudstjeneste, der ikke er besøgt af en Menighed, der »fylder« Kirken, og til hvilken man ikke raader over noget Kor, saa at altsaa Orglet, der er meget langt fra Menighed og Præst, er ene om at lede Sangen. I den Tid, da Andagten udsendtes fra Rotunden (under Reparation af Kirken), og der benyttedes et Harmonium, som stod i umiddelbar Nærhed af de syngende, fulgtes Sang og Orgel smukt ad. Indsenderen foreslaar, at der anskaffes et Kororgel, dette Ord forstaaet som et Orgel i Koret. Dette Exempel belyser klart, hvad der er mere eller mindre tydeligt ved mangfoldige Gudstjenester, alt efter Rummets Størrelse, Tallet paa de Gudstjenestebesøgende osv.

For det andet: Det er paafaldende saa lang Tid, der hengaar i de fleste Kirker, inden Svaret paa Præstens Salutation kommer. Om der nu kan være nogen gammel Slendrian medvirkende hertil (Langsommelighed anses jo endnu mange Steder i vore Kirker for at være særlig højtideligt, idet man øjensynlig ikke er klar over, at der er Forskel paa Ro, som maa præge al liturgisk Handlen, Sang og Tale, og stiv Langsomhed!), saa ligger det dog nær at antage, at den Omstændighed, at Orgel og Præst de fleste Steder i større Kirker er alt for langt fjernet fra hinanden, ogsaa har en vis Betydning i dette Forhold.

Disse Iagttagelser har ledt mig til at anstille en Undersøgelse angaaende de historiske Oplysninger, der maatte findes Spørgsmaalet vedrørende, ligesom jeg har bestræbt mig paa at samle Oplysninger om Orglets Opstilling i andre Lande. Jeg gør opmærksom paa, at der ifølge Sagens Natur ikke er Tale om nogen Art Fuldstændighed; men det samlede Materiale taler dog et meget tydeligt Sprog.*)

At Koret oprindelig har staaet i »Koret« er en given Sag. Men hvad med Orglet? Det har, da det trængte ind i Kirken, ganske naturligt ogsaa faaet sin Plads i Koret. Det drejede sig nok mest om ganske smaa 4fods-Instrumenter (cf. en interessant Diskussion i The Times igennem flere Numre i Begyndelsen af Juli 1939). Disse smaa Instrumenter har haft forskellig Funktion og Klang. Og man har undertiden haft flere i samme Kirke. Omkring ved Middelalderens Slutning smelter de forskellige »Værker« sammen, men som Regel bevarer Instrumentet, den øgede Størrelse til Trods, sin Plads i eller i Nærheden af Koret. Og der staar det i mange Kirker udenfor Norden den Dag i Dag.

Jeg nævner, inddelt efter Lande, Navne paa Kirker og Orglernes Opstilling i disse, som de er mig bekendt efter de anførte Værker eller paa anden Maade:

Italien:

Orglet opstillet paa *Cantoria*, dvs. Balkoner ved Korstolene:

Firenze. (Hvor kun Byens Navn nævnes menes Domkirken!), Trento, Venezia-S. Marco.

*) Materialet er hentet fra:

N. P. Nordlind: *Orgelns almänna historia* (1919), Bertil Wester: *Gotisk Resning i svenska Orglar* (1936) og Yvonne Rokseth: *La musique d'orgue au 15me siècle et au début du 16me*. Jeg skylder Organist, mag. art. Finn Viderø Tak for Henvisning til disse Værker samt for Oplysninger, som han har fremskaffet fra forskellige danske, lokalhistoriske Arbejder.

Over *Sakristidøren*:

Siena, Santa Maria della Scala.

Korplacering i *Almindelighed*:

Cremona, Bari, S. Eustrogio og S. Maria della Gratia, begge i Milano, S. Maria Maggiore i Firenze.

Frankrig:

Paa *le jubé* dvs. et Pulpitur tværs over Kirken paa Triumfbuens Plads:

Chartres, d'Angers, Lamballe, Auxerre, Rouen, Tours, Bourges, Troyes, St. Hilaire i Poitiers, St. Etienne i Dijon, St. Cécile-Albi, St. Etienne-Toulouse, Avignon.

Har man et stort og et mindre Orgel anbringes det lille paa *le jubé*, medens det store enten staar over en *Portal*:

Metz, Reims,

eller i *Midtskibet* paa Langvæggen: Bayeux, Sens, Besançon, Embrun, Perpignan, Lorris, La Ferté-Bernard, St. Merry, St. Germain de l'Auxerrois, eller ogsaa i *Koret*:

Orléans.

England:

I *Triforiet* over Korstolene eller (almindeligst) paa *Lektoriet* (svarer til *le jubé*):

Tong i Shropshire, Worcester, St. Pauls-London (to Orgler), Westminster Abbey, Winchester, St. Johns College-Oxford samt andre College-Kapeller dér og i Cambridge, Gloucester, Manchester, Lincoln, Salisbury, Bath, Worcester, Hereford, Durham, Ely, Chester, Norwich, St. Albans, Southwark, Exeter, York.

Tyskland:

De Kirker, som har to (eller flere!) Orgler, har altid det ene i umiddelbar Nærhed af *Koret* eller i dette:

Marienkirche-Lübeck, Jacobikirche-Lübeck, Weingarten, Ottobeuron, Katharinenkirche-Hamburg, Lorenz-Nürnberg.

Der findes selvfølgelig i de nævnte Lande ogsaa Orgler, der er opstillet paa den nu hos os gængse Plads, men det er ganske tydeligt, at navnlig i Frankrig og England er en Koropstilling almindeligst.

Vender vi os derimod til Norden, er det sjældent, om muligt, at finde noget Orgel opstillet i *Koret*. Derimod findes der Materiale, der omtaler Flytninger af Orglet fra en Plads i *Koret* til Vestenden af Kirken:

Sverige:

(Kirkernes Navne anføres med Aarstallet for Orglets Bygning, hvis det kendes, og for dets Flytning, i Reglen ved en Udvidelse. Ordenen er kronologisk i Forhold til Flytningen).

Bøn om en salig Død .

Melodi: Strassburg 1577
 Udsættelse: Michael Prætorius 1610

1. *Af Hjer-tet ha-ver— jeg dig kær,
 Al Ver-den kan ej— fry--de mig,*

Sopran
All.

Tenor:

Bas.

ha-ver jeg dig kær,

2. *Åh Her-re, lad din— En--gel blid
 Lad Le--ge--met kun— fin-de Ro*

*jeg be...der: Her-re— hos mig vær
 ej Jord og Him-mel— ag---ter jeg,*

Her-re hos mig vær

*min Sjæl fra Ver--dens— Nød og Strid
 at so---ve i sit— snæv-re Bo,*

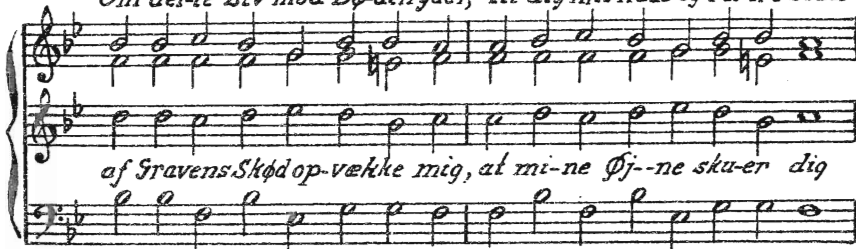
*alt med din Sunst og— Sa-----ve!
 naar jeg kun dig kan— ha-----ve!*

din Sunst— og Sa-----ve!

*i A--bra--hams Skød bæ-----re!
 ind-til du skal med Æ-----re*

A--bra--hams Skød bæ-----re!

Om det-te Liv mod Dø-dengaar, til dig mit Haab og Til-tro staaer

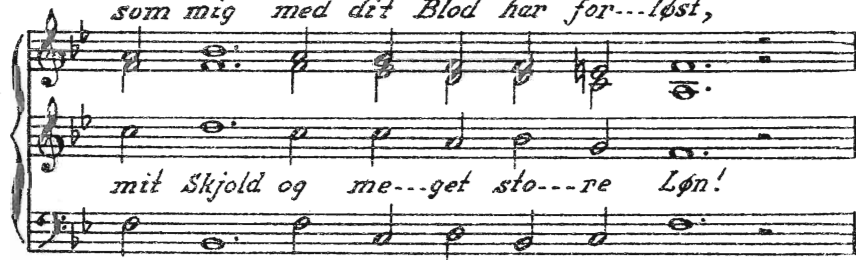
af Gravens Skød op-vække mig, at mi-ne Fj--ne sku-er dig

min Sa---lig---hed, mit Hjer---tes Trøst,

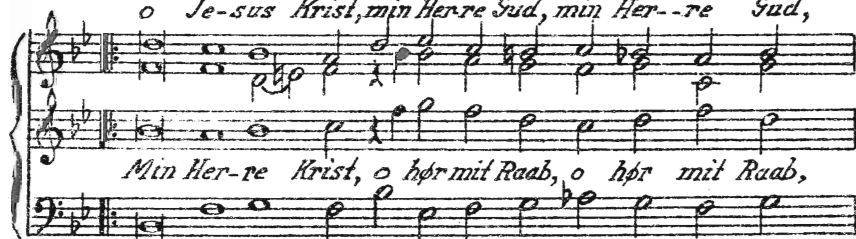
i e-----vig Fryd, o du Guds Søn,

som mig med dit Blod har for---løst,

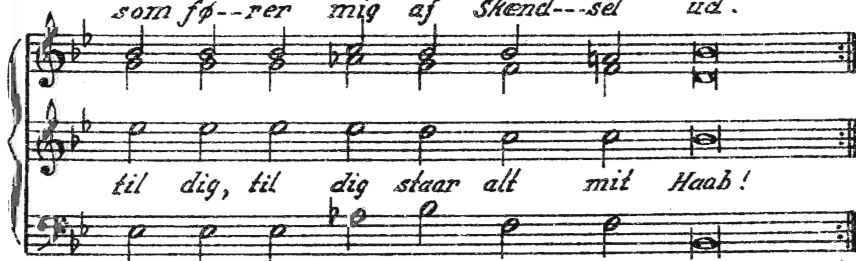
mit Skjold og me---get sto---re Løn!

o Je-sus Krist, min Herre Gud, min Her--re Gud,

Min Her-re Krist, o hør mit Raab, o hør mit Raab,

som fø--rer mig af Skend---sel ud!

til dig, til dig staaer alt mit Haab!

Martin Scholling (1532-1608)
Herzlich lieb hab ich dich, o Herr
Harald Vilstrup 1937.

Lunds Domkirke: —, 1833—59, Svärdsjö: —, 1808, Fröjeslunda: —, 1775, Kila: —, 1772, Vika: —, 1769—73, Lyrestad: —, 1770, Simtuna: 1646, 1758, Magata: 1714, 1757, Bolnäss: 1500, 1748, Tierp: —, 1748, Sigtuna: 1511, 1747, Aspeboda: 1669, 1740, Färentuna: 1690, 1725, Västerås Domkirke: 1615, 1702, Fifvelstad: 1639, 1702, St. Tuna: 1618, 1699, St. Kopperberg: —, 1698, Grenna: 1616, 1694, Uppsala Domkirke: —, 1692, Hedemora: 1590, 1685, Skeda: — 1682, Söderhamn: 1663, 1672(1), Torsång: 1652, 1667(1), Säter: 1638, 1652 (1).

D a n m a r k:

Nykøbing-Falster: Opr. Positiv i Koret, 1759 flyttet til sin nuværende Plads ved en Udvidelse.

Randers-St. Mortens: Det opr. Orgel stod mellem Prædikestol og Kor, 1751, ombygget og anbragt paa sin nuv. Plads i Kirkens Vestende.

Ribe Domkirke: 1766 flyttedes det dengang i Skibets Nordside staaende Orgel til en Bygning paa fire Piller i Østenden mellem Kor og Hovedskib. 1843—45 flyttet til sin nuv. Plads. Kirken havde en Tid to Orgler, det ene i Øst, det andet i Vest.

Odense-St. Knud: Opr. Orgel stod ved Skibets nordlige Langside ved Opgangen til Koret. 1754—55 flyttedes det til sin nuværende Plads ved Vestgavlen.

Holbæk (den gamle, nu nedrevne Kirke): Orglet var anbragt i den sydlige Sidegang, flyttedes 1724 til Kirkens Vestgavl.

Vordingborg: Bygget 1587, fornyet 1641, stod ligeovf. Prædikestolen, flyttet 1855.

Næstved-St. Mortens: Positiv fra 1587, fornyet 1859 og flyttet.

Helsingør-St. Olai: Orglet opsattes 1625 over Prædikestolen, altsaa paa Kirkens Langvæg.

Aarhus Domkirke: Opr. Orgel stod i nordre Korsarm over Indgangen, 1730 udvidet og flyttet til sin nuværende Plads.

Roskilde Domkirke: Orglet har endnu sin (oprindelige?) Placering paa Midterskibets Langvæg.

Hvad lærer vi af disse Fakta? Ihvertfald, at Orglets Plads ikke *givet* er i Kirkens Vestende, som vi nu er tilbøjelige til at tro herhjemme. I Perioder, hvis Kirkemusik staaer som et Forbillede for os, har Orglet staaet i Koret. Og mon man kan paastaa, at Flytningen altid har været et Gode? Jeg føler mig ikke overbevist om det, selvom det er klart, at vi ikke havde faaet saa mange store Instrumenter, om man havde holdt sig til den oprindelige Placering. Men naar man tænker paa den svigtende Kontakt mellem Præst og Orgel og Menighed og Orgel, som er en Følge af Vestplaceringen, saa synes det mig et tvivlsomt Fremskridt, at man nu har de store Instrumenter, som tilmed ofte misbruges til at overdøve den syngende Menighed med. Sad Organisten ved et mindre Instrument nede i

Kirken vilde meget være anderledes. Han kunde da følge, ledsage Sangen, kom ikke til at dominere over den med Orgelklang. Og da Kirkegængernes Ører vender fremefter, vilde det ogsaa øve Indflydelse paa deres Sang, at Organist og Kor sad foran dem! Det er ogsaa værd at have in mente, at man ikke plejer i et Symfoniorkester at anbringe Blæserne et halvt Hundrede Meter fra Strygerne. Hvorfor saa anbringe Orglet saa langt som muligt borte fra de syngende i Kirken? Jeg tror ogsaa, at Organist og Kor i højere Grad vilde være »med« i Gudstjenesten, om de havde deres Plads nede i Kirken, nærmere ved Alter og Prædikestol.

Jeg skulde altsaa mene, at en Koropstilling af Orglet vilde anbefale sig. Og at Præster og Organister, som har med Nybygninger af Kirker (eller af Orgler) at gøre, skulde gøre Forsøg paa at overtale Arkitekterne til at prøve en saadan Opstilling. Desværre tages der som oftest ved Opførelsen af en Kirke kun altfor ringe Hensyn til Orglet. (Se dog: Parsch og Kramreiter: Neue Kirchenkunst im Geist der Liturgie. Wien 1939). Maaske vil det i nogle Tilfælde ikke være muligt at anbringe et »stort« Orgel i Koret. Men det er heller ikke Orglets »Størrelse«, det kommer an paa! Et forholdsvis lille Instrument med Stemmer af »Format« og rigtigt anbragt i Rummet kan gøre bedre Fyldest end nok saa »store« Orgler, som staar forkert. Ønsker man absolut et stort Orgel til Brug ved Højmesse og de store Højtider, er der jo intet i Vejen for, at man har to Orgler i Kirken, det mindre i Koret og det store i Vestgavlen.

Med disse Bemærkninger om Orgelplacering mener jeg ikke at have gjort opmærksom paa noget stort Problem. Ejheller mener jeg, at man skal vente sig Mirakler med Hensyn til en Forbedring af liturgisk Sang og Menighedssang ved en Koropstilling af Orglet. Sangen skal fornys fra Kirkegulvet, fra Kirkestolene. Orglet skal være Tjener for Sangen som for Gudstjenesten i det hele. Men intet bør være uforsøgt, som kan føre til, at der gives det Instrument, som har faaet denne store og skønne Opgave, saa gode Vilkaar som muligt for sin Tjeneste.

Lidt om den ældste kristne Salmedigtning

Foredrag ved

Dansk Kirkesangs Sommermøde 1939

af *Harald Vilstrup*

Salmen forefandtes, da Kristendommen brød frem. De nye Sange, vi hører, da Kristendommens Sol lige viser sig over Synsranden, er Genklang af den gammeltestamentlige Salme-sang: *Zacharias'*, Johannes Døberens Faders Lovsang ved Søn-nens Omskærelse, *Marias* Lovsang, da Englen har bebudet hende Frelserens Fødsel, *Englenes* Sang for Hyrderne paa Marken, den gamle *Simeons* Lovsang i Templet. Da det engang fortælles os, at Kristus sang, var det det gamle Testamentes Salmetone, som laa ham paa Læbe, forklaret, uddybet alene derved, at han sang den.

Altsaa, det er det mærkelige ved Stillingen dengang: Det stærkeste aandelige Nybrud, der nogensinde er sket, har fundet Sted, derved er vakt et mægtigt Behov for Sang, dog dette Be-hov er paa Forhaand stillet, Sange, af hvilke flere var æld-gamle, giver Menigheden, hvad den trænger til; uanedede Dyb-der aabner sig i disse gamle Hymner, som man kendte ud og ind, naar man i den kristne Menighed læste dem i Troen paa Kristus. Det er Profetiens store Under, som alle vantro for-nægter og bortforklarer ligesom alle andre Undere, men som vi mere og mere forstaar, hører uløseligt med til den kristne Tro.

Havde mit Emne heddet: Den første kristne Salmesang, saa maatte det først og fremmest blive om det gamle Testamen-tes Salmer. Nu taler vi om *Salmedigtning*, og saa byder de ældste Tider os ikke meget Stof. Ud over de fire omtalte Hym-ner fra Lukas' første og andet Kapitel finder vi ikke i det nye Testamente Eksempler paa egentlig kristelig Digtning. Adskil-lige Vidnesbyrd tyder paa, at der har været en saadan, vi ken-

der den bare ikke. Enkelte Steder i Apostelskriften, som har en Form, der nærmer sig det poetiske, har man ment var Citater af nydigtede aandelige Sange; det kan godt være rigtigt, man har blot ingensomhelst Sikkerhed derfor.

De næstfølgende Aarhundreder, Missions- og Martyrkirkens Tid bringer os næsten intet paa Salmedigtningens Omraade. Der er nok af Vidnesbyrd om, at de kristne sang, hvad de sang derimod, ved vi ikke med Sikkerhed, om det kun var de gamle Salmer eller ogsaa nydigtede, selvom vi maa anse det for rimeligt, at en friere nyere Digtning har været i Brug baade ved Gudstjenesten og navnlig i Hjemmene.

Først naar vi kommer til det fjerde Aarhundrede, til Sejren over Hedenskabet og den nye Statskirkes Tid, faar vi sikre og utvetydige Vidnesbyrd om en kristen Salmedigtning og Eksempler paa en saadan og da i overvældende Mængde paa den daværende Kirkes tre Hovedsprog: *Syrisk*, (aramæisk kaldæisk, Jesu eget Modersmaal, eller dog nær beslægtet hermed) *Græsk*, (det nye Testamentes og den første kristne Verdensmissions Sprog) og *Latin*, (det kommende kirkelige Verdenssprog), de tre Sprog fra Jesu Kors.

Den syriske Salmedigtning er helt igennem et oldkirkeligt Fænomen, den græske og latinske omfatter baade Oldkirke og Middelalder. Maaske med noget tvivlsom Berettigelse, mest af praktiske Grunde, har jeg valgt at betragte den græske middelalderlige Digtning som Fortsættelse af den oldkirkelige og derfor medtage den her, hvor det er den oldkirkelige Digtning, vi taler om, og derimod betragte den latinske oldkirkelige Digtning som en Forberedelse til den middelalderlige, og derfor hellere gemme den til en anden Gang, naar vi kan tale om den latinske Digtning under eet.

Samtidig med at vi har dette vældige Fremvæld af kristelig Salmedigtning møder vi en bevidst og kraftig Modstand imod, at der synges nyere Salmer i Kirkerne, en stærk Bevægelse for, at man skal holde sig til den rene bibelske Salmesang. Flere Biske- og Synodalbeslutninger forbyder al ikke bibelsk Sang. Grunden er let at forstaa. Kætterne — først de fantastisk-spekulative Gnostikere, senere Arianerne, som fornægtede Kristi Guddom, drev ved deres Sange en kraftig Propaganda for deres Lærdomme. Man havde ingen fastslaaet, garanteret rettroende Samling af Salmer udover de bibelske. En løs **Holdning** her vilde føre til, at alt muligt Kætteri fik fri Bane. Den eneste Vej var at udelukke alt ikke bibelsk. Saa sker dog det mærkelige, at det samme Forhold, som her truer med at kvæle Salmedigtningen i Fødslen, netop kommer til at fremme den i det lange Løb, nemlig Kætterkampen. Man stod

i den rettroende Kirke svagt ved et rent negativt Standpunkt over for Kætternes højst virkningsfulde Sangkampagne; den kunde kun slaas med egne Vaaben. Den rette Lære maatte fastslaas i Sange af ligesaa stor Skønhed og Kraft som de Sange, der bekæmpede den. Efterhaanden dannedes Salmegrupper med Rettroenhedens Stempel paa sig, saa man ikke frygtede for at anvende dem ved Kirkens Gudstjeneste.

Særlig fremtrædende er dette Forhold i *Syrien*. Her har en Gnostikker fra det andet Aarhundrede, Bardesanes, og ligesaa hans Søn, digtet Hymner og derved meget udbredt deres Lære. Disse Hymner fik deres rettroende Modstykke i *Afrens* Hymner; idet han bekæmpede deres Lærdomme, optog han deres Form. Denne Form er metrisk, strengt stavelsestællende, derimod synes der ikke at være noget egentlig rytmsk Princip med lovbunden Afveksling af mere og mindre betonede Stavelser. Verslinjerne er gerne ret korte, 4—7 Stavelser. Stilen er ordrig — ofte trættende i sin Svulst, ofte betagende og rivende med ved sin høje Flugt. Dristig Billedanvendelse, ofte mere for Tanken end for Øjet: (De fire Dyrs Vogn forlod han og gjorde Korset til sin Vogn i alle Verdenshjørner.) Stærk Bundethed til bibelske Forbilleder, dog ofte med Dristighed i Anvendelse af de bibelske Udtryk. Afrem var Stridsmand i sin Digtning. Det ældre gnostiske, det nyere arianske Kætteri bekæmpes stærkt. Kristi Guddom hævdes, ogsaa Maria yder han Ære som Guds Moder, dog ved han, at hun kun frelses ved sin Søns Naade:

»Du (Kristus) avlede jo Moderen ved Vandet som en ny Fødsel... Mø og Datter ud af Blod og Vand ved dig købt og døbt«.

Eller Maria siger:

»Som jeg fødte ham, saaledes gjorde han mig til en ny Skabning, en anden Skabelse.«

Nadveren og Daaben fremhæves stærkt som nødvendige til Frelse:

»I Brød og Vin viser dit Billed sig. Bo i Brødet og i dem, der æder deraf... Den, som holder dit Brød for foragtet, ligner hin, der hader dit Legeme; men den langt bortfjernede, som elsker dit Brød, er dig nær, fordi han elsker dit Billede. I Brød og Kød skuer dig de første og de sidste. De fjerne fryder sig, fordi deres Lod overtraf de næres.«

Skønt udpræget Stridsteolog og -Digter, har Afrem et klart Blik for den teologiske Spekulations Farlighed. Det er den, som naar den ikke holdes i Tømme, fører ud i Kætteriernes. I hans talrige Angreb paa Grublerierne fornemmes en Advarsel ogsaa til hans eget Parti.

Sandheds-Maalet
i Skrifterne staar;
de blinde forlod det
og skød til Maals mod
Englenes Herre.

Dette er Maalet:
Faderen een er,
derom kan ej tvivles,
een er og Sønnen,
ej han udgrundes.

Maalet er klarligt
fremsat i Lyset;
men Daarene skøde
med Pile i Natten
i Mørke og Mulm ...

Skrifterne staar der
ret som et Spejl,
den rene af Hjertet
Sandhedens Billed
skuer deri.

Deri vi skuer
Faderens Billed;
der er afmalet
et Billed af Sønnen
og af Helligaanden.

De trende Personers
Navne vi finde
et efter andet
i Troen ved Daaben.

Men nu er opstaaet
forvirrende Tanker,
som om deres Væsen
man kunde udforske
og derved dem vinde.

Frem bryder Grublen,
frem bryder Strid,
frem bryder Kamp;
men Sandhed fly'r.

Men det var bedre
uden at granske
Sandheden eje,
end ved sin Granskning
at miste den helt.

Ja det var bedre
ganske enfoldigt
Livet at vinde,
end ved sin Visdom
Døden opnaa.

Ja, det var bedre,
naar du er tørstig,
Vandet at drikke,
end at udmaale
Kilden til Bunds.

Mangefold bedre
er det for Barnet
sin Fader at kende
ved ham at skue
end ved at granske...

Giv, Herre, mangfoldig
mig Tavshed og Tale,
saa det er mit Liv
at tie med Grublen
og tale din Pris.

Dette sidstanførte Digt er oversat af Thomas Skat Rørdam, som har samlet en smuk Samling af Afrems Digte og oversat dem til dansk med en Indledning om Afrems Liv og Digtning. Man maa vel sige, at Oversættelserne ikke er prægede af den høje poetiske Flugt; men de er solide og nøjagtige og giver i hvert Fald et godt Indtryk af den store Syrers Tankegang. Vi hører endnu et Digt fra Rørdams Samling, en Sang ved et Barns Død:

Min kære Søn, som af Guds Godhed dannet
og af Guds Naade formet blev i Moders Liv,
ret som en Blomst du var i denne Sorgens Verden;
men Døden, mere brændende end Solens Hede,

afsved dens Blad, den visned', er ej mere;
dog at begræde dig jeg frygter; thi jeg ved,
at Kongesønnen til sin lyse Sal har ført dig.

Vel Hjertets Kærlighed mig driver til at græde,
for du er død, min Søn; men naar jeg mindes,
at du til Lysets Hjem er ført, jeg frygter,
at Graaden skulde Kongens Sal besmitte,
saa jeg blev dadlet, fordi Smertens Taarer
til Glædens Hjem jeg bragte. Thi vil jeg være glad,
at dig som Gave ren jeg kan frembære.

Med Bæven dine blide Sange end jeg hører,
heftig bevæget jeg til Mindet lytter,
og dybt jeg gribes ved de ømme Ord og Toner.
Men naar derover jeg vil bryde ud i Klage,
min Tanke atter fuld af Undren lytter
til Engles Røster og til Himmelboers Sange,
som der, hvor du nu bor, Hosjanna raabe.

Afrem dør i 370'erne som en gammel Mand. Han er den syriske Digtningens eneste store Navn, som han i mange Henseender er sin Kirkes store Søn. Hvad der kommer efter ham er Efterklang, selv om der ogsaa er smukke Ting iblandt. I endnu højere Grad end om Afrem gælder det om disse, at de enkelte skønne Ting maa søges i en Skov af Ord og Ord. Et Eksempel paa denne Ordflod kan vi finde i *Cyrillonas* Hymne om Fødvasken Skærtorsdag. Herren kommer paa sin Rundgang til Simon, men denne afviser ham:

»Englene tilhyller i Himlen deres Ansigter i Frygt, at de ikke skal opbrændes, og du, o Herre, er kommet for med din Haand at fatte Simons Fod og tjene mig.

Seraferne vover ikke at berøre din Søm, og se, du vasker elendige Menneskers Fødder. Du, o Herre, vil vaske mine Fødder! Hvem kunde høre dette uden at forfærdes? Du, o Herre, vil vaske mine Fødder! Hvordan kunde Jordan udholde sligt? Meddelelsen om denne Daad vilde sætte hele Skabningen i Forundring; Efterretningen om, at noget saadant foregaar paa Jordan, vilde bringe de himmelske Skarer i Forvirring ... osv.«.

Den syriske Kirkes Blomstring er kun kort, ogsaa paa Salmedigtningens Omraade, den opløses og udtørres — for os

at se for en stor Del, fordi man ikke tog den store Digters Advarsel mod Grubleriet til Efterretning. Dog maaske forveksler vi her Aarsag og Virkning. Men hvor Syrerne slipper, tager Grækerne og Latinerne fat, for en stor Del under Indvirkning af den Sang, som lød i Syrien. Navnlige er Forbindelsen tæt mellem syrisk og græsk Salmedigtning. Den græske Salmedigtningens største Navn er en Syrer, tydeligere kan denne Sammenhæng vel ikke træde for Dagen end i dette Forhold.

Med største Spænding nærmer vi os den græske Salmedigtning; hvad maa vi ikke vente af den kristelige Digtning her, hvor den udfolder sig paa Oldtidens ædleste Kulturgrund? Paa en Maade bliver vi skuffede; nemlig, hvis vi venter os noget hellensk formfuldendt, en Tagen i Brug af de højt udviklede Udtryksmuligheder i den græske Digtning. Den græske kristne Hymnedigtning er ikke græsk i hellensk Forstand, ikke en Fylden Kristendommens nye Vin paa de gamle Formers Læderflasker, men ogsaa efter sin Form en Nyskabelse. Det har gjort, at den er blevet oversat af de græske Filologer, som nu engang var indstillede paa at kalde enhver Afvigelse fra de klassiske Forbilleder for barbarisk. Indstiller man sig paa at betragte den græske Hymnedigtning som det, den er, uden urimelige Krav om Klassicisme, saa skal man saavist ikke blive skuffet, der er skabt mægtige Aandsfrembringelser paa dette Omraade. En gryende Erkendelse af dette viser sig i vore Dage. Lad mig anføre, hvad en af de grundigste Forskere paa dette Omraade, Karl Krumbacher, siger i sin Geschichte der byzantinischen Litteratur (min Hovedkilde for den græske Digtningens Vedkommende):

»Kun denne nye Form kan vi takke for, at der nu opstod en Litteraturart, som i poetisk Gehalt, i Mangfoldighed og Dybde, kan stilles ved Siden af den gamle Digtningens fortræffeligste Frembringelser.«

Det var den græske Hymnepoesis Redning, at den frigjorde sig for de klassiske Forbilleder. Den græske klassiske Poesi var død. Dens rytmiske System var dødt. Den græske klassiske Verskunst byggede paa Stavelseslængde. Kun Stavelser med lange Vokaler eller overnormalt Konsonantantal kunde bære den versmæssige Betonning. Forudsætningerne var nu ikke længer til Stede for denne Metrik, de lange Stavelser hævede sig ikke mere over de kortere, Betonings-, Accentprincippet vandt Overhaand. Man blev endnu ved med at skrive Poesi efter de gamle Regler, men det var kunstigt, mere for Øjet end for Øret, kun for de dannede, uforstaaeligt for Folket. Med den kristne Hymnedigtning kommer et nyt Versprincip frem, det

som vi kender saa godt fra vor egen Verskunst, den naturlige sproglige Betoning. I de græske som i de syriske Hymner er Stavelsesantallet det faste Punkt, men der er utvivlsomme Regler ogsaa for Betoningernes Anbringelse i Verset. Der er Tale om helt nye Former, ligesom det — poetisk set — er et helt andet Sprog end det klassisk græske. Denne Fornyelse er naturligvis ikke sket i et enkelt Spring, der findes fra ældre Timer mange Forsøg paa at lovsynge Kristus i de gammelklassiske Versformer, til kirkelig Gyldighed kom disse Forsøg blot aldrig.

Den allerældste græske kristelige Digtning viser en helt fri Form, hvad vi vilde kalde Prosadigte eller frie Vers. Forbilledet er de gammeltestamentlige Salmer, som allerede før Kristi Tid var overført til græsk i den aleksandrinske Bibeloversættelse uden Hensyntagen til den (iøvrigt ogsaa svært erkendelige) hebraiske Metrik. Til denne allerældste Digtning maa regnes de føromtalte nytestamentlige Hymner, hvis ældste af os kendte Form jo er græsk. Nogen egentlig bunden Versform er ikke at paavise i disse.

I Værket De apostolske Konstitutioner findes to Hymner, som sikkert hører til det ældste, vi har, en *Morgen-* og en *Aftenhymne*. Morgenhymnen er en stor Lovprisning indledet af Englehymnen fra Julenat: »Ære være Gud i det høje, Fred paa Jorden, i Mennesker Velbehag!« Dertil knytter sig saa yderligere Lovprisning:

Vi priser dig,
vi synger dig Lovsang,
vi velsigner dig
vi lovpriser dig
vi tilbeder dig...

I fri Oversættelse er dette blevet til det latinske *Gloria in excelsis Deo*, som synges ved enhver romersk Højmesse, og endnu engang ved en endnu meget friere Oversættelse er det blevet til *Aleneste Gud i Himmerig*. Aftenhymnen slutter sig nøje til Morgenhymnen i Stil og Indhold. Formen er den ganske frie, uden noget gennemført Versprincip hverken af klassisk eller nyere Art. Skønt vi kun har disse Hymner i et Værk fra det fjerde Aarhundrede, er de sikkert betydelig ældre. Noget af det allerældste og tillige værdifuldeste, vi har af kristelig Lovsang.

Efterhaanden som Kristendommen trængte frem ogsaa i de højere sociale Lag i Romerriget blandt de klassisk dannede,

skete der en vis Sammensmeltning mellem Kristendommen og den klassiske græsk-romerske Kultur. En naturlig Følge heraf er, at der fremstod Forsøg paa at benytte den højt udviklede græske Digtningens Form til Lovprisning af Kristus.

Et af de vigtigste Mødesteder for Kristendom og græsk Kultur var den berømte Katheketskole i Aleksandria. Her virkede omkring Aar 200 *Klemens Aleksandrineren*; i et af hans Værker findes en Hymne, som af de fleste Forskere tilskrives ham selv. Denne Hymne er en Formæling mellem græsk og bibelsk: græsk klassisk Form opfyldt af et bibelsk salmepræget Indhold. Grundtvig har oversat den i Sangværket I, (Nr. 122) ganske frit, hvad Formen angaar, og ogsaa med enkelte stærke Friheder i Udtrykket:

Du Tøjle paa Folerne vilde!
Du Vinge for Fuglene stille!
Du Barnligheds trofaste Styrel
Du Kongelams kærlige Hyrde!
Med alle de unge og gamle
du Børnene fromme forsaml
for Barnet, som Faderen kroner,
vor Børnefloks himmelske Drot
med hellige Tunger og Toner
at love og prise fuldgodt.

Helgendrot stor,
Faders almægtige Ord,
Visdommens Rod,
Lidelsens Mod,
frelsende Dyd,
Evigheds Fryd,
Læge for Dødnings Gru,
Jesus er du!

Hvad der falder stærkt i Øjnene i Originalen som i denne Oversættelse er den dithyrambiske Flugt og den uhyre Op-hobning af parallelle Billeder i Anraabelsen. Der er noget her, som kan minde om Barokken i det 17. Aarhundrede i Europa.

Hellensk prægede er ogsaa to Digtere fra det fjerde Aarhundrede *Synesius* og *Gregor af Nazianz*. Synesius, fra Kyrene i den nuværende italienske Koloni Tripolis, lever sit Liv der og i Aleksandria, han bliver først ret sent omvendt til Kristendommen. Hans Hymner er en Sammensmeltning af hans

Ungdoms nyplatoniske panteistiske Filosofi og Kristendom.
Mer og mer faar dog denne Overhaand. Smuk er hans Svane-
sang, hvormed han tager Afsked med Verden:

Ihukom, Kriste,
du den højestes
eenbaarne Søn
denne din Tjener,
den skyldbetyngte,
som dette har skrevet.
Løs mig ud af
Lidenskabernes
snærende Baand,
som i Kødet mig baarne
Sjælen besmitter,
giv mig at skue,
Frelser Jesus,
den hellige Lysglans
for dit Aasyn,
syngende Lovsang,
Sjælens Læge,
Legemets Læge,
for dig og din Fader
og Helligaanden!

Af større Betydning end Synesius' mere private Lyrik er
Gregor af Nazianz Digtning. Den store Theolog og Prædikant
angiver selv fire Grunde, hvorfor han skriver Vers: For det
første paalægger han sig den bundne Forms Tvang for at
holde sin ubændige Skrivetrang i Tømme, for det andet digter
han for at give Ungdommen en uskyldig Underholdning, for
det tredje, for at kappes med Hedningerne,

og for det fjerde fandt jeg, syg og plaget,
deri min Lindring, som en gammel Svane
at tale med mig selv i Vingebruset,
ej Klagesang, en Sang om salig Bortfart.

Berømt er hans Hymne til Kristus med den pompøse Ind-
gang:

Enehersker over alle
giv mig dig i Sang at prise,

alles Konge, alles Herre,
 ved hvem Hymner, ved hvem Hyldest
 ved hvem Engles Korsang toner,
 ved hvem Tider uden Ende,
 ved hvem Solens Glans fremstraaler,
 ved hvem Maanens Kredsløb styres,
 ved hvem Stjernerne store Skønhed,
 ved hvem Mennesket det høje
 Gudserkendelsen fik givet,
 thi et Tankevæsen er det...

Dette Digt er som de fleste andre af Gregors skrevet i den gamle klassisk græske metriske Form bygget paa Stavelsernes Længdeforhold. Mærkeligt er det nu at se, at han, der staar som Hovedmanden for den kristelige *metriske* Poesi, tillige er den, vi skylder de første navngivne og daterbare Eksempler paa *rytmisk* Digtning. Med dette, maaske ikke helt heldige Ord betegnes den nyere paa Ordbetoning byggede Verskunst, modsat den »metriske«, som bygger paa Stavelseslængde.

Disse første rytmiske Digte er hans *Jomfruhymne* og hans *Aftenhymne*. Hvad der har faaet ham til her at slaa ind paa en helt anden Stilart end den, han ellers har betjent sig af, er uvist. Det ligger nær at antage, at han, som levede og virkede i Egne, hvor græsk og syrisk Sprog og Kultur levede Dør om Dør, her har overført den syriske Digtform paa græsk.

Iøvrigt ligger den rytmiske Poesis Oprindelse i Dunkelhed og ligesaa de Veje, ad hvilke den naaede til kirkelig Gyldighed. Det synes ofte at være gaaet til paa den Maade, at man begyndte med mindre Indskud i de bibelske Salmer eller andre fra gammel Tid fastslaaede Sang- og Læsestykker, og disse Indskud saa lidt efter lidt bredte sig, — efterhaanden i den Grad, at de oprindelige Stykker næsten fortrængtes helt af de nye Hymner.

I det femte og sjette Aarhundrede har den rytmiske Digtning naaet en vældig Udvikling og har tillige faaet fuld og uomtvistelig Hjemstedsret i den græske Kirkes Gudstjeneste. Vi er nu ved at indtræde i den mærkelige og mægtige Kulturverden, vi kalder *Byzantinismen*. Hovedsædet for græsk kirkelig Kultur er ikke længer Antiokia eller Aleksandria, men den nye Kejserstad, Konstantinopel, Hovedstaden for det østromerske Rige, som ved det vestlige Riges Opløsning mer og mer isoleres. Der udvikles her en højst ejendommelig Kultur, græsk-orientalsk med Islæt af middelalderlig Ridderaand. Tro- nen og Alteret i nøje Forbindelse staar som det afgørende i

Samfunds- og Kulturlivet. Et absolut Højdepunkt i kirkelig Kunst naas her i Vægmaleri og -Mosaik af enestaaende Højhed og Monumentalitet. I rigtudsmykkede prægtige Kirker foregik den pragtfulde Gudstjeneste, hvor mægtige Sangerkor medvirkede. Her havde den byzantinske Hymne sit Sted.

Den er, som vi kender den paa dens første Højdepunkt i det 5. og 6. Aarhundrede meget vidtløftig af Form. 24—30 Strofer, mest meget lange. Selve Enkeltstrofens Form er meget fri, kortere og længere Linjer veksler, dog af Hensyn til Melodien følger de senere Strofer nøjagtigt Modelstrofens Skema. De ældste Hymnedigtere komponerede selv deres Melodier, hvorfor vi finder Betegnelsen »Melode« for en saadan Digterkomponist. De senere digtede til de foreliggende Melodier og tog mange Gange adskilligt af Teksten med eller søgte dog at holde sig nøje indenfor Forbilledets Stil og Tone. Digteroriginalitet tilstræbtes ikke af de byzantinske Meloder og Hymnografer, — hvorfor ogsaa det allermeste Stof er overleveret anonymt — den enkelte følte sig som et Led i en større Helhed. Dog er der eet Navn, der straalere over alle andre fra den ældre byzantinske Periode, det er *Romanos*.

Lidt ældre Salmehistorikere kender ham ikke, som overhovedet denne første Periode i byzantinsk Hymnedigtning har været ganske overset; endnu findes ingen samlet Udgave af hans Værker, men de maa søges spredt i forskellige Samlinger, og adskilligt er endnu ikke trykt. Dog de, som har lært ham at kende, overbyder hinanden i Lovprisning: »Det er sikkert, at han i poetisk Begavelse, i Begejstringens Ild, i Følelsens Dybde, i Sprogets Højhed overgaar enhver anden Melode. Fremtidens Litteraturhistorie vil maaske fejre *Romanos* som alle Tiders største Kirkedigter.« (Krumbacher). Den brede Hymneform, som vilde tynde en mindre Digter — og ogsaa sommetider hos *Romanos* kan give Anledning til trættende Bredde — udfyldes mest mesterligt. Ikke bare for det rent lyriske har Hymnerne Plads, ogsaa for det episk fortællende, ja ikke sjældent har Hymnerne hos *Romanos* ligefrem dramatisk Form med »straalende dramatisk Stigning, Iderigdom, ofte uovertræffelig Plastik i Udtrykket, kernefuldt Sprog fjernt fra Skruethed og populær Trivialitet, kunstfuld rytmisk Opbygning sjældne Temaer« (Krumbacher). Han var en overordentlig frugtbar Digter, c. 1000 Hymner skal have foreligget fra hans Haand, omtrent 80 er bevarede, deraf er knapt Halvdelen udgivet.

Om hans Liv er kun lidt bekendt. Han var Syrer — det store Vidnesbyrd om den tætte Samhørighed mellem syrisk og græsk Digtning, jeg hentydede til før, — kom som ung engang

i det sjette Aarhundrede til Byzanz. Han havde forskellige kirkelige Embeder. Han forekommer mere syrisk end græsk, skønt han tilslutter sig græske Forbilleder, hans Sprog og Ytringsmaade er stærkt bibelsk, navnlig gammeltestamentligt præget.

Naar man skal prøve paa at give et Indtryk af hans Kunst og Stil, er man meget vanskeligt stillet. Hans Helheder er for store til, at der her kan gives Eksempler paa dem. Vi maa nøjes med enkelte Udpluk som følgende Indledning til en bestemt Julehymne:

Af en Jomfru
denne Dag
den højt ophøjede fødes,
og vor Jord kun
en Hule
den utilgængelige byder!
Engle dog
med Hyrderne
højt ham lovsynger,
vise Mænd
af hans Stjerne
ledes paa Vejen.
For vor Skyld
han fødtes nu,
Barnlille, det ny,
som er af Evighed Gud.

Og igen en Optakt, denne Gang til en Dommedagshymne:

Mit Hjerte, mit Hjerte!
stat op, hvi vil du sove?
Alt Enden sig nærmer,
da brat du skal forfærdes,
vær ædru og vaag!
at skaane dig kan Kristus, vor Gud,
som nær er overalt
og opfylder alt.

Og et lidt større Brudstykke, Begyndelsen til en anden — en mægtig! — Dommedagshymne:

Naar du komme skal, o Gud,
hid til Jorden med Vælde,
da skælver alle Verdener,

medens Floder af Flammeild
foran Tronen sig gyder.
Naar Bøger bliver aabnede
og klart oplyst det lønlige,
lad mig da frelses
af Ilden, som aldrig slukkes,
giv mig naadig da
ved din højre at stilles,
min Dommer, retfærdigste!

Naar jeg betænker, hvor frygtelige
dine Domme er
— Herre du mildeste —
og den Dag, da du fælder dem,
ryster jeg og bæver,
og af min Samvittighed
revses jeg strengelig.
Naar du ta'r Sæde paa din Trones Stol
at holde din Rettergang,
hvo tør fornægte
da sine Synder?
Ingen vil kunne det gøre!
Sandheden revser ham,
og i Frygt er han fangen,
mægtigt da bruser
Helvedes Flammesø.
Da skærer Tænder Syndernel
Derfor, ak forbarm dig
før Enden, og skaan mig,
min Dommer, retfærdigste!

I sin Eftertid blev Romanos hurtigt glemt. Mere endnu: selve den Stilart, han drev frem til Fuldkommenhed, nemlig Kontakion-Hymnen, fortrængtes. Hymnen udvidedes til endnu større Enheder, men derved blev en Opdeling nødvendig. Den senere byzantinske Kirkedigtningens Hovedform er den saakaldte Kanon, en hel Kantate opbygget af gerne 9 ret korte Sange eller Oder. Endnu i Kontakion-Stilen er den berømte *Akathistos*, det betyder en Hymne, ved hvilken man ikke sidder ned, modsat hvad Skikken ellers var ved Afsyngelse af Hymner. Den er af Patriarken Sergios fra det syvende Aarhundrede. Den er straks mere »byzantinsk« i mindre god Forstand end Romanos' Hymner, mere pompøst-højtttravende, og-

saa med en mere vidtgaende Mariadyrkelse. Sergios' Hymne er den berømteste af alle de byzantinske.

Andreas, Ærkebiskop af Kreta, er Grundlæggeren af den nye Kanonstil, hans Hovedværk er »den store Kanon«, som omfatter 250 Strofer, andre Kanondigtere er *Kosmas* og den græske Kirkes store Theolog *Johannes af Damaskus* fra det ottende Aarhundrede. Udviklingen gaar i Retning af større Kunstighed og mange Gange ogsaa Svulst. Johannes af Damaskus prøver ovenikøbet paa det Kunststykke at lave Kanons, der baade tilfredsstiller Kravene til den metriske og den ryt-miske Digtning. Dog kan man i enkelte af de korte Oder, hvoraf de store Kanons er opbygget, finde skønne Ting af stor Friskhed og Styrke. Som bekendt findes der i Grundtvigs Sangværk adskillige Salmer, der betegnes som Oversættelser efter græsk. Det er mest — bortset fra Klemens Aleksandri-nerens Hymne, som før er nævnt — Oder fra denne den by-zantinske Digtningens senere Tid. Den tidligere Periode, der for Nutiden staar som den store Tid, var i Grundtvigs Dage end-nu ukendt. I Salmebogen har vi: Hør vor Helligaftensbøn af Johannes af Damaskus, en Ode af en Paaskekanon, og lige-ledes af Johannes af Damaskus: Brat, Herre Jesus, blandt dine du stod. Det er Slutningen af en lidt længere Ode:

Kom lad os tømme et Bæger paany!
ej af det Væld, som udsprang under Staven,
men af den levende Kilde fra Graven,
Saligheds Kilde, som springer i Sky:
Jesus, vor Livskraft, som Hjerterne styrker.

Lys overalt nu i Fylde opgaar.
Himlen og Jorden og Helvede klares,
alle Tings Grundvold i Hast aabenbares,
Paaskefest nu hele Skabningen faar,
føler ved Ordets Oprejsning sig styrket!

Christus, vor Frelser, som Gud saa og Mand!
Med dig korsfæstet, begravet, forleden
skal vi opstaa og som Lys alt hernelen
skinne med dig i de levendes Land,
du for vort Hjerte er Klippen og Styrken!

Pludselig, Herre, blandt dine du stod...

o. s. v. Salmebogen Nr. 251.

Formen med Rim og det hele er naturligvis helt Grundtvigs egen; dog er der noget ganske særligt i Tonefaldet i hans Oversættelser fra Græsk. En anden Paaskeaftens Ode har jeg selv søgt at overføre i dansk Salmeform. Den kan vi ende med:

Paa denne Dag vi skuer
i Gravens Kammer lagt
den, for hvis Vælde gruer
al Døds og Helveds Magt,
ja den, som selv er Livet
i Dødens Vold hengivet
at skænke alle Liv.

O stærke Juda Løve,
henstrakt i Hvilens Stund,
o Konge, hvem tør prøve
at vække dig af Blund?
Dog rejs dig selv at tage
af egen Magt tilbage
det Liv, du frit gav hen!

Harald Vilstrup

THOMAS LAUB

AANDELIGE SANGE

der har været udsolgt i adskillige Aar,
er nu bleven trykt i en smuk Udgave
til 2 Kroner.

Medlemmer af »Samfundet Dansk
Kirkesang« kan købe dette Hefte med
25% Rabat hos

ENGSTRØM & SØDRING

MUSIKFORLAG

PALÆGADE 6

KØBENHAVN K.